

Збори Д.І. Сосновського з Тбілісі (Грузія) у гербарії Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Світлана Г. КОВАЛЕНКО, Володимир В. НЕМЕРЦАЛОВ, Тетяна В. ВАСИЛЬЄВА,
Олена Ю. БОНДАРЕНКО

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Шампанський пров., 2, Одеса 65058, Україна
nemertsalov@onu.edu.ua

Kovalenko S.G., Nemertsalov V.V., Vasylyeva T.V., Bondarenko O.Yu. **The collection of D.I. Sosnowsky from Tbilisi (Georgia) in the Herbarium of Odesa I.I. Mechnikov National University.** Ukr. Bot. J., 2017, 74(5): 497–502.

Odesa I.I. Mechnikov National University
2, Shampansky Prov., Odesa 65058, Ukraine

Abstract. The herbarium collection of D.I. Sosnowsky deposited in the Herbarium in Odesa I.I. Mechnikov National University (*MSUD*) is analyzed. D.I. Sosnowsky (1886–1953), an Academician of the Georgian Academy of Sciences, Director of the Institute of Botany of Georgia, a leading expert in ampelography, made his collections as a student of Novorossian (Odesa) University in 1904–1906. The collection consists of 309 specimens of higher plants which include 254 species of 161 genera and 46 families. The largest numbers of species belong to the families *Compositae* (*Asteraceae*), *Cruciferae* (*Brassicaceae*), *Labiatae* (*Lamiaceae*), *Leguminosae* (*Fabaceae*), *Liliaceae*, *Ranunculaceae* and to the genera *Trifolium* and *Ranunculus*; 117 genera are represented by a single species each. The specimen localities and collection dates were analyzed. D.I. Sosnowsky founded Georgian school of botanists and A.L. Takhtajan was one of his students. In honour of D.I. Sosnowsky, 58 species of higher plants were named, of which two species are known in the Ukrainian flora.

Keywords: Herbarium *MSUD*, historical collection, Sosnowsky, flora, Georgia

Вступ

Українські та грузинські ботаніки здавна мають досвід плідної співпраці та спільних досліджень. Це у повній мірі стосується ботаніків Новоросійського університету – нині Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (ОНУ), якому щойно виповнилося 150 років. Серед вчених, ім'я яких пов'язане з кафедрою ботаніки та Ботанічним садом імені В.І. Липського ОНУ, є чимало дослідників флори Кавказу та Грузії зокрема, про що свідчать збори рослин з фондів Гербарію ОНУ (*MSUD*).

Гербарій *MSUD* на сьогодні складається з основного фонду та історичних колекцій, серед них: «Травник Середньої Європи 1759 р.», іменні зібрання Е.Е. Ліндеманна, Й.К. Пачоського, П.С. Шестерикова, Г.Й. Потапенка, Гербарій Вищих Жіночих Педагогічних Курсів та ін. (Гербарії..., 2011; Kovalenko et al., 2013; Kovalenko et al., 2014a; Kovalenko et al., 2014b). Його фонди містять матеріали, які датовані починаючи з XVIII ст. і охо-

плюють майже усі материки земної кулі, кількість колекторів перевищує 800 прізвищ. У 2004 році історичні зібрання гербарію *MSUD*, які разом нараховують близько 50 тисяч аркушів, отримали статус «Національного надбання України».

Серед колекторів Гербарію Вищих Жіночих Педагогічних Курсів (ВЖПК) є імена не лише вчених, відомих на кінець XIX – початок XX ст., але й студентів, чії збори також увійшли до складу колекцій. Одним з них був Дмитро Іванович Сосновський, 130 років від дня народження якого виповнилося у 2016 р. Його студентські збори і сьогодні привертають до себе увагу ретельністю й акуратністю оформлення. Досліджені зразки зібрані у Тифлісі (тепер Тбілісі, Грузія) та його околицях у 1904–1906 рр. На той час Д.І. Сосновський був студентом першого – третього курсів Новоросійського університету і активно збирав гербарні матеріали, вивчаючи флору. Його вчителями були професори кафедри ботаніки В.А. Ротерт, Ф.М. Каменський, асистент А.О. Сапегін та лаборант І.В. Новопокровський – майбутні відомі вчені, які були прикладом для молоді.

© С.Г. КОВАЛЕНКО, В.В. НЕМЕРЦАЛОВ, Т.В. ВАСИЛЬЄВА,
О.Ю. БОНДАРЕНКО, 2017

Дмитро Іванович Сосновський (19.06.1886 – 20.04.1953) народився у м. Александрополі (нині м. Гюмрі, Армения) в родині військового. Після закінчення середньої школи у Тифлісі з 1904 р. по 1909 р. навчався у Новоросійському університеті, який закінчив з дипломом першого ступеня зі спеціальності «ботаніка». Він не лише здобув глибокі знання з низки обов'язкових предметів, але й опанував декілька європейських мов. Ще в юності майбутній вчений захоплювався театром, а в роки революції навіть виступав як актор та режисер. Тому всі, кому доводилось з ним працювати, відмічали його глибоку ерудицію, людську привабливість та почуття гумору, що часто допомагало вирішувати найскладніші проблеми.

По закінченню університету Д.І. Сосновський працював у Тифлісі спочатку консерватором гербарію, а потім пройшов шлях від наукового співробітника до директора Інституту ботаніки Грузинської РСР (1934–1937 рр.), до кінця життя завідував відділом систематики та географії рослин. Пізніше, у 1934 р. Д.І. отримав звання професора, а у 1936 р. – вчений ступінь доктора біологічних наук за сукупність робіт з вивчення флори та рослинності Кавказу. У 1945 р. він був обраний членом-кореспондентом, а у 1950 р. – дійсним членом Грузинської академії наук. Єдине справжнє фото Д.І. Сосновського можна побачити на сайті АН Грузії.

Д.І. Сосновський був одним з авторів і редактором фундаментального восьмитомного видання «Флора Грузії» (1941–1953 рр.). Як провідний спеціаліст у галузі ампелографії він підготував обробку родини *Vitaceae* до «Флори ССРСР» (Sosnowsky, 1949), разом із О.О. Гроссгеймом підготував визначник флори Тифлісу (Sosnowsky, Grossheim, 1920; Kovalenko et al., 2015). Д.І. Сосновський став засновником грузинської ботанічної школи систематиків і флористів. Одним з його учнів був Армен Леонович Тахтаджян, який назвав на честь свого вчителя один з родів родини *Asteraceae* – *Sosnovskya* Takht. За своє життя Д.І. опублікував понад 160 наукових робіт, в яких описав близько 130 нових видів квіткових рослин, особливо увагу приділяючи родині *Compositae* (*Asteraceae*) (Grossheim, 1947; Gudkov, 2001; Kovalenko et al., 2005; Potapenko, 2010). За виняткові заслуги в науці на його честь названі 58 видів судинних рослин, серед яких: *Agropyron sosnowskyi* Hack., *Alcea sosnowskyi* Pjlin, *Allium sosnovskyanum* Miscz. ex

Grossh., *Anthriscus sosnowskyi* Schischk., *Bupleurum sosnowskyi* Manden., *Cerastium sosnowskyi* Schischk., *Chenopodium sosnowskyi* Kapeller, *Cirsium sosnowskyi* Kharadze, *Crucianella sosnowskyi* Grossh. ex Mikheev, *Galactella sosnovskyana* Kem.-Nath., *Juncus sosnowskyi* Novikov, *Muscari sosnowskyi* Schchian, *Nepeta sosnovskyi* Askerova, *Pinus sosnowskyi* Nakai, *Psephellus sosnowskyi* Tschuchr., *Pyrus sosnovskii* Fed., *Rosa sosnovskyana* Tamamsch., *Rosa sosnovskyi* Chrshan., *Scorzonera sosnovskyi* Lipsch., *Scutellaria sosnowskyi* Takht., *Sempervivum sosnowskyi* Ter-Chatsch., *Senecio sosnowskyi* Sofieva, *Sonchus sosnowskyi* Schchian, *Stipa sosnowskyi* Seregin, *Tragopogon sosnowskyi* Kuth., *Tulipa sosnowskyi* Achv. & Mirzoeva та ін. (<http://ipni.org>). Більшість зазначених видів описані з Кавказу, Закавказзя та прилеглих до них територій. Для флори України за видовим епітетом «*sosnowskyi*» відомі два види: *Pinus sosnowskyi* Nakai (*Pinaceae*), що природньо зростає в Криму (Opredelitel..., 1987), та *Heracleum sosnowskyi* Manden. – чужорідний експансивний вид, що потребує прискіпливого моніторингу з боку спеціалістів (Vichor, Prots, 2012; Moshkivska, 2016).

Матеріали та методи

Метою нашої роботи був аналіз матеріалів Д.І. Сосновського, зібраних ним під час студентських практик у Тифлісі, що зберігаються у колекції ВЖПК гербарію ОНУ (*MSUD*) (рис. 1).

Досліджені матеріали відповідають всім правилам оформлення. Етикетки на зразках заповнені колектором від руки, на них чітко вказано місце і час збору. У ході дослідження нами узагальнено фітогеографічні та хронологічні дані етикеток, встановлено кількісний та систематичний склад зборів автора. Перелік виявлених зразків колектора уніфіковано за формою: назва родини (така, що була прийнята на початку ХХ сторіччя), назва виду зазначена на етикетці та при потребі сучасний синонім, місце і час збору зразка, примітка (при потребі). Для прикладу, наведемо запис щодо кількох зразків – представників родини *Compositae* (*Asteraceae*): «*Doronicum Caucasicum* M.B. 2292.1. Тифліс. Дико в Ботаническом саду. 10 IV.1906»; «*Helichrysum arenarium* L. 2316.1. Тифліс. Арсенальная гора. In siccis. 23 VI.1906»; «*Inula britanica* L. 2325.1. Тифліс. Ущелье р. Дабаханки. 29 VI.1906». Приклад гербарної авторської етикетки наведений на рис.2.

Результати та обговорення

В результаті вивчення колекції ВЖПК (*MSUD*) встановлено, що гербарні матеріали Д.І. Сосновського в ній складають 309 зразків судинних рослин, що належать до 254 видів з 161 роду та 46 родин. Найчисельнішими є матеріали з родин *Fabaceae* (29 видів), *Asteraceae* (24), *Lamiaceae*, *Brassicaceae* (по 23 види), *Caryophyllaceae* (17), *Boraginaceae*, *Ranunculaceae* (по 11), *Liliaceae* (10), *Rosaceae* (9), *Poaceae* (8). Одновидовими у зборах є 14 родин (табл. 1). Найбільшими за кількістю представлених в колекції видів є роди *Trifolium* L. (7) та *Ranunculus* L. (6). П'ятьма видами в колекції представлені чотири роди: *Astragalus* L., *Euphorbia* L., *Geranium* L., *Silene* L. 3 роду *Allium* L. в колекції є 4 види. По три види у зборах належать до 16 родів: *Cerastium* L., *Convolvulus* L., *Coronilla* L., *Daphne* L., *Dianthus* L., *Gagea* Salisb., *Iris* L., *Lepidium* L., *Papaver* L., *Salvia* L., *Sinapis* L., *Sisymbrium* L., *Teucrium* L., *Tragopogon* L., *Vicia* L., *Viola* L. По два види зібрано з 23 родів: *Alyssum* L., *Brunella* L., *Cuscuta* L., *Delphinium* L., *Gypsophila* L., *Holosteum* L., *Echinosperrum* Lehm., *Echium* L., *Lamium* L., *Linum* L., *Lithospermum* L., *Malcolmia* R.Br., *Malva* L., *Medicago* L., *Muscari* Mill., *Onobrychis* Mill., *Ornithogalum* L., *Potentilla* L., *Primula* L., *Rumex* L., *Scorzonera* L., *Stachys* L., *Ziziphora* L. Інші роди представлені у зборах одним видом.

У хронологічному відношенні досліджені матеріали охоплюють період з 22 липня 1904 по 27 серпня 1906 рр. Серед них в *MSUD* найчисельнішими є зразки, датовані 1906 роком, у той час як збори 1905 року складають 18 видів (26 зразків), а 1904 – 1 вид (1 зразок). По місяцях збори 1906 р. розподілились так: лютий – 3, березень – 54, квітень – 68, травень – 79, червень – 54, липень – 5, серпень – 3 (усього 282 зразки). Ми розглядаємо цей факт як свідчення поглиблення інтересу до ботаніки та початок формування власної гербарної колекції.

Більшість виявлених зразків Д.І. була зібрана, згідно з даними етикеток, на г. Арсенальній (135 зразків) і г. Сололакській (31 зразок), в ущелині річки Дабаханки (43 зразки) та у ботанічному саду і його околицях (52). Серед інших місць збору зазначені також смт Мангліс (тепер Мангли) – курортне селище, розташоване у Тетрицкарійському районі у 63(57) км на захід від Тбілісі на схилах Тріалітського хребта на висоті 1204 м над рівнем моря (15 зразків), м. Мцхеті, яке знаходиться при впадінні р. Арагві у р. Куру на північ від Тбілісі (8 зраз-

Рис. 1. Приклад гербарного зразка, зібраного Д.І. Сосновським, з Гербарію Вищих Жіночих Педагогічних Курсів.

Fig. 1. A herbarium specimen collected by D.I. Sosnowsky, from the Herbarium of High Pedagogical Courses for Women

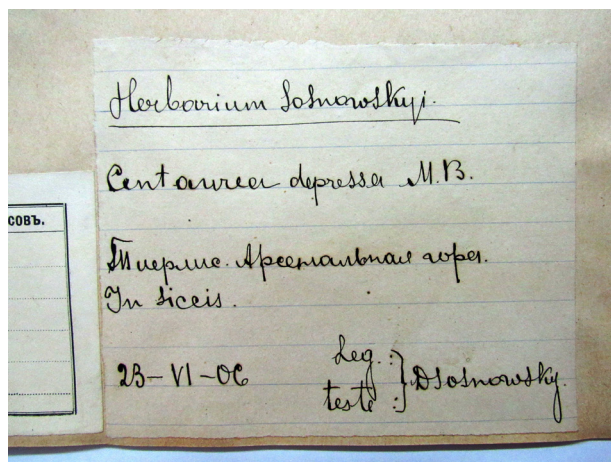

Рис.2. Приклад гербарної етикетки, написаної Д.І. Сосновським.

Fig.2. A herbarium label, handwriting by D.I. Sosnowsky

Таблиця 1. Систематичний спектр рослин з гербарних зборів Д.І. Сосновського
 Table 1. Taxonomic spectrum of plants from the Herbarium collection of D.I. Sosnowsky

Родина	Кількість		
	родів	видів	зразків
<i>Alliaceae</i>	1	4	5
<i>Anacardiaceae</i>	1	1	1
<i>Asclepiadaceae</i>	1	1	1
<i>Berberidaceae</i>	1	1	1
<i>Boraginaceae</i>	8	11	13
<i>Campanulaceae</i>	1	4	6
<i>Capparaceae</i>	1	1	5
<i>Caryophyllaceae</i>	7	17	19
<i>Celastraceae</i>	1	1	1
<i>Compositae (Asteraceae)</i>	19	24	28
<i>Convolvulaceae</i>	1	3	3
<i>Cornaceae</i>	1	1	2
<i>Crassulaceae</i>	1	1	1
<i>Cruciferae (Brassicaceae)</i>	16	23	28
<i>Cucurbitaceae</i>	1	1	1
<i>Cuscutaceae</i>	1	2	2
<i>Cyperaceae</i>	1	1	1
<i>Dipsacaceae</i>	2	3	3
<i>Euphorbiaceae</i>	3	7	8
<i>Geraniaceae</i>	1	5	7
<i>Graminaeae (Poaceae)</i>	8	8	8
<i>Hypericaceae</i>	1	1	1
<i>Iridaceae</i>	2	4	9

Родина	Кількість		
	родів	видів	зразків
<i>Juncaceae</i>	1	1	1
<i>Labiatae (Lamiaceae)</i>	14	23	27
<i>Leguminosae (Fabaceae)</i>	13	29	36
<i>Liliaceae</i>	6	10	15
<i>Linaceae</i>	1	2	2
<i>Malvaceae</i>	4	5	5
<i>Oleaceae</i>	2	2	2
<i>Papaveraceae</i>	5	7	9
<i>Peganaceae</i>	1	1	1
<i>Polygalaceae</i>	1	1	2
<i>Polygonaceae</i>	3	4	4
<i>Primulaceae</i>	3	4	5
<i>Ranunculaceae</i>	4	11	12
<i>Resedaceae</i>	1	1	1
<i>Rosaceae</i>	7	9	9
<i>Rutaceae</i>	2	2	4
<i>Scrophulariaceae</i>	1	1	1
<i>Solanaceae</i>	3	3	3
<i>Thymelaeaceae</i>	1	3	4
<i>Umbelliferae (Apiaceae)</i>	4	4	4
<i>Vincaceae</i>	1	1	1
<i>Violaceae</i>	1	3	5
<i>Zygophyllaceae</i>	2	2	3
Разом	161	254	309

ків), та смт Коджори, що знаходилось у 10,7 км від Тбілісі на висоті 1372 м, а нині увійшло до складу міста (8 зразків), Телетський хребет (6). По одному зразку зібрано в 9 окремих локалітетах; на двох етикетках неможливо розібрати місце збору рослин.

Серед представників природної флори, зібраних Д.І. Сосновським, є бур'яни (*Sisymbrium irio* L., *S. loeselii* L., *Caucalis daucoides* L., *Cynanchum acutum* L. тощо) та рідкісні рослини (*Stipa barbata* Desf., *Coronilla cappadocica* Willd. (*Securigera orientalis* (Mill.) Lassen)). Серед іншого представлені весняні рослини з Тбіліського ботанічного саду (зараз – Національний ботанічний сад Грузії) та його околиць, а саме: *Primula acaulis* Hill var. *sibthorpii* (Rchb.) Pax. (= *Primula sibthorpii* Hort. ex Rchb.), *Daphne oleoides* Schreb., *D. pontica* L., *D. sericea* Vahl тощо.

Висновки

Таким чином, проаналізовані гербарні матеріали, зібрані студентом Одеського (Новоросійського) університету Д.І. Сосновським в околицях Тбілісі, дають змогу ознайомитись з першими кроками у науці майбутнього видатного вченого – академіка Грузинської АН, автора низки класичних робіт з флори Кавказу. Ці збори є складовою колекції ВЖПК – історичної колекції гербарію ОНУ, що внесена до переліку об'єктів, які становлять Національне надбання України. Досліджені збори Д.І. Сосновського періоду 1904–1906 рр. є раритетними, бо на території України достовірно зберігаються лише у гербарії MSUD.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Opredelitel vysshikh rasteniy Ukrainy*, Kiev: Naukova Dumka, 1987, 548 pp. [*Определитель высших растений Украины*. Отв. ред. Ю.Н. Прокудин, Киев: Наук. думка, 1987, 548 с.].
- Flora of Georgia* (საქართველოს ფლორა), Tbilisi: AS Georg. SR, 1941–1953, vols 1–8.
- Flora Gruzii: Prospect*. Ed. D.I. Sosnowsky, Tbilisi: Georgian branch of the AS USSR, 1938, 12 pp. [*Флора Грузии: Проспект*. Глав. ред. Д.И. Сосновский, Тбилиси: Груз. филиал Акад. наук СССР, 1938, 12 с.].
- Gerbarii Ukrainy. Index Herbariorum Ucrainicum (Herbaria of Ukraine)*. Ed. N.M. Shiyani, Kyiv, 2011, 442 p. [*Гербарії України. Index Herbariorum Ucrainicum*. Ред.-укл. Н.М. Шиян, Київ, 2011, 442 с.].
- Vichor V., Prots V. *Studia bioigica*, 2012, 3(6): 185–196. [Вихор В.І., Проць В.Г. Борщівник Сосновського (*Heraclium sosnowskiy* Manden) на Закарпатті: екологія, поширення та вплив на довкілля. *Біологічні Студії*, 2012, 3(6): 185–196].

Grossheim A.A. *Soviet botany*, 1947, 1: 5–8. [Гроссгейм А.А. Дмитрий Иванович Сосновский (К 60-летию со дня рождения). *Советская ботаника*, 1947, 1: 5–8].

Grossheim A.A., Sosnowskiy D.I., Schischkin B.K. *Flora Tiflisa. Ch. 1. Polypodiaceae – Caryophyllaceae (Flora of Tiflis. Part 1. Polypodiaceae – Caryophyllaceae)*, Tiflis, 1925, 211 pp. [Гроссгейм А.А., Сосновский Д.И., Шишкин Б.К. *Флора Тифлиса. Ч. 1. Polypodiaceae – Caryophyllaceae*, Тифлис, 1925, 211 с.].

Gudkov G.V. *Chje imya ty nosish rastenie? 150 kratykh biografiy (Whose name you wear, plant? 150 short biography)*, Vladivostok: Dalnauka, 2011, 400 pp. [Гудков Г.В. *Чье имя ты носишь растение? 150 кратких биографий*, Владивосток: Дальнаука, 2011, 400 с.].

Kovalenko S.G., Bondarenko O.Yu., Vasylyeva T.V. *Skarby gerbariyu ONU (MSUD). Gerbarna kolekcia I.K. Pachoskogo (Treasures of herbarium ONU (MSUD). Herbarium collection by I.K. Pachoskiy)*, Odessa: Osvita Ukrainy, 2013, 331 pp. [*Скарби гербарію ОНУ (MSUD). Гербарна колекція Й. К. Пачоського*. Укл. С.Г. Коваленко, О.Ю. Бондаренко, Т.В. Васильєва, Одеса: Освіта України, 2013, 331 с.].

Kovalenko S.G., Bondarenko O.Yu., Nemertsalov V.V., Gerasymyuk N.V., Vasylyeva T.V. *Skarby gerbariyu ONU (MSUD). Gerbarna kolekcia G.I. Potapenko (Treasures of herbarium ONU (MSUD). Herbarium collection by G.I. Potapenko)*, Odessa: Osvita Ukrainy, 2014, 112 pp. [*Скарби гербарію ОНУ (MSUD). Гербарна колекція Г.І. Потапенка*. Укл. С.Г. Коваленко, О.Ю. Бондаренко, В.В. Немерцалов, Н.В. Герасимюк, Т.В. Васильєва, Одеса: Освіта України, 2014, 112 с.].

Kovalenko S.G., Nemertsalov V.V., Bondarenko O.Yu., Vasylyeva T.V. *Skarby gerbariyu ONU (MSUD). Gerbarna kolekcia P.S. Shesterikova (Treasures of herbarium ONU (MSUD). Herbarium collection by P.S. Schesterikov)*, Odessa: Osvita Ukrainy, 2014, 196 pp. [*Скарби гербарію ОНУ (MSUD). Гербарна колекція П.С. Шестерикова*. Укл. С.Г. Коваленко, В.В. Немерцалов, О.Ю. Бондаренко, Т.В. Васильєва, Одеса: Освіта України, 2014, 196 с.].

Kovalenko S.G., Vasylyeva T.V., Nemertsalov V.V., Bondarenko O.Ju. In: *Aktualni pytannya biologichnoy nauki: materialy zaochn. nauk.-prakt. konf.*, Nizhyn, 2015, pp. 199–203. [Коваленко С.Г., Васильєва Т.В., Немерцалов В.В., Бондаренко О.Ю. Студентські колекції Гербарію Одеського університету (MSUD). 1. Д.І. Сосновський. У сб.: *Актуальні питання біологічної науки: матеріали заочн. наук.-практ. конф.*, Ніжин, 2015, с. 199–203].

Kovalenko S.G., Vasylyeva T.V., Schvets G.A. *Botaniki i botanichni doslidzdeniya v Odeskomu natsionalnomu universiteti im. I.I. Mechnikova (1865–2005) (Botany and botanical studies in Odessa National Mechnikov University (1865–2005))*, Odessa: Fenix, 2005, 104 p. [Коваленко С.Г., Васильєва Т.В., Швець Г.А. *Ботаніки і ботанічні дослідження в Одеському національному університеті ім. І. І. Мечникова (1865–2005)*, Одеса: Фенікс, 2005, 104 с.].

- Moshkivska S.V. *Biologichni ocoblyvosti borschivnyka Sosnovskogo I naukove obgruntuvannya efektyvnoi sistemy yogo kontrolyvannya v Pravoberednomu lisostepu Ukrainy*: Cand. Sci. Diss., Kyiv, 2016, 145 p. [Мошківська С.В. *Біологічні особливості борщівника Сосновського і наукове обґрунтування ефективної системи його контролювання в Правобережному лісостепу України*: Дис. ... канд. с.-г. наук, Київ, 2016, 145 с.].
- Potapenko G.I. *Istoria kafedry botaniki Odesskogo gosudarstvennogo universiteta za 75 let suschestvovaniya (1865–1940) (The history of the botany department of Odessa state university in 75 years of existence (1865–1940))*, Odessa: Pechatnyi dom, 2010, 88 pp. [Потапенко Г. И. *История кафедры ботаники Одесского государственного университета за 75 лет существования (1865–1940)*, Одесса: Печатный дом, 2010, 88 с.].
- Sosnowsky D.I. *Zakavkazsk. kraeved. Sbornik*, Ser. A. Estesvoznaniye, 1930, 1: 1–19. [Сосновский Д.И. Опыт классификации растительных формации Грузии. *Закавказск. краевед. сборник*, Сер. А. Естествознание, 1930, 1: 1–19].
- Sosnowsky D.I. *Vitaceae*. In: *Flora SSSR*. Eds B.K. Shishkin, E.G. Bobrov, Moscow; Leningrad: Izd. AN SSSR, 1949, vol. 14, pp. 700–708. [Сосновский Д.И. Сем. Виноградовые *Vitaceae* Lindl. В кн.: *Флора СССР*. Ред. Б.К. Шишкин, Е.Г. Бобров, М.; Л.: Изд. АН СССР, 1949, т. 14, с. 700–708].
- Sosnowsky D.I., Grossheim A.A. *Opredelitel rasteniy okrestnostey Tiflisa (Determinant of plants of Tiflis environs)*, Tiflis, 1920, 311 pp. [Сосновский Д.И., Гроссгейм А.А. *Определитель растений окрестностей Тифлиса*, Тифлис, 1920, 311 с.].
- С.Г. Коваленко, В.В. Немерцалов, Т.В. Васильева, О.Ю. Бондаренко. **Збори Д.І. Сосновського з Тбілісі (Грузія) у гербарії Одеського національного університету імені І.І. Мечникова**. Укр. бот. журн., 2017, 74(5): 497–502.
- Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Шампанський пров., 2, Одеса 65058, Україна
- Проаналізована гербарна колекція Д.І. Сосновського (1886–1953), що зберігається в гербарії *MSUD* – студента Новоросійського університету (зараз Одеський національний університет імені І.І. Мечникова), майбутнього академіка Грузинської Академії наук, директора Інституту ботаніки Грузії, провідного спеціаліста в області ампе­лографії, зібрана у 1904–1906 рр. У колекції представлено 309 зразків вищих рослин, які належать до 254 видів з 161 роду та 46 родин. Виділено найчисельніші за кількістю видів, родів та зразків родини (*Compositae (Asteraceae)*, *Cruciferae (Brassicaceae)*, *Labiatae (Lamiaceae)*, *Leguminosae (Fabaceae)*, *Liliaceae*, *Ranunculaceae*) і роди (*Trifolium* й *Ranunculus*), вказано, що 117 родів представлені одним видом кожен. Наведені локалітети та дати збору рослин. Відзначено, що ім'ям Д.І. Сосновського названо 58 видів вищих рослин, два з яких є у флорі України.
- Ключові слова:** гербарій *MSUD*, історична колекція, Сосновський, флора, Грузія
- С.Г. Коваленко, В.В. Немерцалов, Т.В. Васильева, Е.Ю. Бондаренко. **Сборы Д.И. Сосновского из Тбилиси (Грузия) в гербарии Одесского национального университета имени И.И. Мечникова**. Укр. бот. журн., 2017, 74(5): 497–502.
- Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова
Шампанский пер., 2, Одесса 65058, Украина
- Проанализирована гербарная коллекция Д.И. Сосновского (1886–1953) – студента Новороссийского университета, в будущем академика Грузинской АН, директора Института ботаники Грузии, ведущего специалиста в области ампе­лографии, собранная в 1904–1906 гг. и хранящаяся в гербарии ОНУ (*MSUD*). В коллекции представлены 309 образцов высших растений, относящихся к 254 видам из 161 рода и 46 семейств. Выделены наиболее крупные семейства (*Compositae (Asteraceae)*, *Cruciferae (Brassicaceae)*, *Labiatae (Lamiaceae)*, *Leguminosae (Fabaceae)*, *Liliaceae*, *Ranunculaceae*) и роды: *Trifolium* и *Ranunculus*; отмечено, что 117 родов представлены одним видом каждый. Указаны локалитеты, проанализированы сроки сборов. Установлено, что именем Д.И. Сосновского названы 58 видов растений, два из которых представлены во флоре Украины.
- Ключевые слова:** гербарий *MSUD*, историческая коллекция, Сосновский, флора, Грузия

Рекомендує до друку
Г.В. Бойко

Надійшла 22.03.2016